

Anna Szemplińska
Kiriakos Chatzipentidis
Uniwersytet Wrocławski

ZASTOSOWANIE BIBLIOTERAPII W PRACY Z OSOBAMI Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ NA PRZYKŁADZIE WSPÓLNOTY L'ARCHE

Wspólnota L'Arche

Arka (z franc. *L'Arche*) to międzynarodowa federacja ekumenicznych wspólnot, tworzonych przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną oraz ich asystentów. W placówkach tych niepełnosprawni oraz towarzyszący im opiekunowie (asystenci) razem mieszkają i pracują. Domy L'Arche tworzone są na wzór domów rodzinnych dla osób z niepełnosprawnością intelektualną. Pierwsza Wspólnota powstała we Francji w 1964 roku, kiedy to Jean Vanier¹ zamieszkał razem z Raphaelem Simi i Philipem Seux – mężczyznami z niepełnosprawnością intelektualną. Dziś w ponad 30 krajach świata istnieje około 140 wspólnot, w których spotykają się i mieszkają ludzie o różnych światopoglądach, wyznaniach, tradycjach i wykształceniu. L'Arche w Polsce powstała w 1981 roku i działa jako organizacja pożytku publicznego. Przyjęła prawną nazwę Fundacja L'Arche z siedzibą w Śledziejowicach, a jej pozostałe polskie filie znajdują się w Poznaniu, Wrocławiu i Warszawie.

1. Działania terapeutyczne prowadzone we wspólnotach L'Arche

Wspólnoty L'Arche prowadzą małe domy pomocy społecznej, mieszkania chronione, placówki terapeutyczne i ośrodki wsparcia dziennego. Mieszkańcy wspólnoty regularnie uczestniczą w warsztatach terapii zajęciowej, skupionej na wypełnianiu codziennych

¹ Jean Vanier (ur. 1928) – kanadyjski działacz społeczny i filantrop, założyciel wspólnot L'Arche oraz Wiary i Światła, które działają na rzecz osób z niepełnosprawnością intelektualną. W 2015 uhonorowany Nagrodą Templetona.

obowiązków i uczeniu się odpowiedzialności za pracę. Członkowie wspólnot żyją tak jak w zwykłej rodzinie, biorą udział w prowadzeniu domu (porządki, przygotowywanie posiłków, troska o dom i ogród, zakupy, pranie, przygotowywanie świąt i uroczystości). W działania te włączani są pedagodzy, lekarze, terapeuci i psycholodzy².

Zgodnie z *Deklaracją Tożsamości i Misji L'Arche*³, wspólnoty działają na rzecz godności i wartości osób z niepełnosprawnością intelektualną. Wartość tę odkrywa się we wzajemnych relacjach, które pozwalają kształtować rozwój członków wspólnoty. L'Arche deklaruje, że jej celem jest tworzenie świata bardziej przychylnego najsłabszym; zgodnie z tą ideą federacja angażuje się w życie lokalnych środowisk, przemieniając ich kulturę⁴. Fundamentem działań terapeutycznych w L'Arche jest wspólne zamieszkiwanie i przebywanie ze sobą osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz ich asystentów. Dzięki małej liczbie mieszkańców łatwiej dostrzec potrzeby i możliwości każdego z nich oraz zapewnić potrzebne wsparcie medyczne, emocjonalne, poznawcze, kulturalne czy duchowe. Atmosfera wzajemnego zaufania, serdeczności oraz braterskie relacje, które można zaobserwować we wspólnotach L'Arche, pozwalają mieszkańcom na pogodzenie się z niepełnosprawnością i dojrzałe przeżywanie swojej inności. Oczywiście procesy te są długotrwałe i często burzliwe, jednak z perspektywy ponad pięćdziesięciu lat istnienia wspólnot L'Arche można zaobserwować, że stają się źródłem poprawy jakości życia zamieszkujących je osób z niepełnosprawnością intelektualną.

2. Zastosowanie biblioterapii w pracy z osobami z niepełnosprawnością

Biblioterapia (terapia czytelnicza) to zamierzone działanie korzystania z książki lub materiałów niedrukowanych (na przykład obrazów lub filmów), które prowadzi do realizacji celów rewalidacyjnych, resocjalizacyjnych, profilaktycznych i ogólnorozwojowych. Kluczowym elementem biblioterapii jest relacja pomiędzy uczestnikiem terapii a biblioterapeutą. Biblioterapia może być przeprowadzana indywidualnie bądź w grupie⁵. Mechanizm działania biblioterapii jako pierwsza opisała Caroline Shrodes. W 1949 roku zidentyfikowała ona trzy wzajemnie zależne fazy, których doświadczali uczestnicy sesji biblioterapeutycznych: identyfikacja, *katharsis* i wgląd w siebie⁶. Identyfikacja jest w pełni doświadczana, gdy czytelnik sympatyzuje z bohaterem książki i odnosi swoje własne doświadczenie do doświadczenia postaci literackiej. Uświadomienie sobie podobieństwa sytuacji prowokuje powstanie emocji, które są początkiem drugiej fazy – *katharsis*. Czytelnik przeżywa wówczas uczucia pod ochronnym przebraniem bohatera książki. *Katharsis* pozwala świadomie i podświadomie wyrazić emocje. Uczucia związane z jakimś problemem dają nową perspektywę i dopiero wtedy uczestnicy biblioterapii mogą doświadczyć ostat-

² Zob. www.larche.org [luty 2017].

³ *Deklaracja Tożsamości i Misji L'Arche*, <http://www.larche.org/pl/wp-content/uploads/2016/04/materia%20C5%82y-cz.-1-przewodnik-asystenta-przyk%C5%82ad.pdf> [luty 2017].

⁴ Ibidem.

⁵ E. Tomasiak, *Czytelnictwo i biblioterapia w pedagogice specjalnej*, Warszawa 1994, s. 26.

⁶ W. Czernianin, *Teoretyczne podstawy biblioterapii*, Wrocław 2008, s. 19.

niej fazy: wglądu w siebie. Wgląd jest osiągnięty, gdy czytelnik zidentyfikuje rozwiązanie dla bohatera książki i odniesie je do swojego problemu⁷. Biblioterapię stosuje się w pracy z pacjentami w różnym wieku. Terapia czytelnicza jest przeznaczona dla osób dotkniętych chorobą, niepełnosprawnością fizyczną i intelektualną. W leczeniu stosowane są książki, a także teksty autorstwa terapeutów i pacjentów, które korespondują z celami terapii. „Czytanie ma bezpośredni związek z poznawaniem, kiedy człowiek czyta, nie jest pasywny, lecz tworzy znaczenia. W efekcie samo czytanie stanowi metaforę poznawania”⁸.

Choć uznaje się terapeutyczny potencjał książki, badania nad skutecznością biblioterapii przynoszą niejednoznaczne rezultaty. Może się to wiązać między innymi z przyjętymi założeniami metodologicznymi, perspektywą badawczą oraz niedoskonałością narzędzi pomiaru. Efektywność terapii czytelnicznej zależy od jakości materiału biblioterapeutycznego, literatury odpowiednio dobranej do wieku uczestników oraz dostępności książek odwołujących się do konkretnych potrzeb uczestników biblioterapii. Sukces interwencji biblioterapeutycznej zależy jednak przede wszystkim od zdolności biblioterapeuty oraz jego umiejętności nawiązywania relacji, prezentowania książki i organizowania przestrzeni dla sensownego dialogu. Umiejętne prowadzenie indywidualnej bądź grupowej terapii czytelnicznej stymuluje umiejętności społeczne i interpersonalne, a także zapewnia możliwość wymiany myśli, emocji i doświadczeń poprzez kontakt z innymi uczestnikami, którzy dzielą podobne sytuacje życiowe⁹. Pomimo ograniczeń biblioterapię należy traktować jako kompleksową formę wsparcia w rozwiązywaniu sytuacji trudnych i problemów emocjonalnych oraz w rozwoju osobistym i samorealizacji.

Podczas opisywania interakcji pomiędzy osobami z niepełnosprawnością intelektualną a literaturą należy pamiętać, aby nie poddawać się stereotypowi całkowicie deprecjującemu możliwości tej grupy czytelników. Zgodnie z owym stereotypem przeszkodami w zapoznawaniu się z twórczością literacką mogą być problemy ze skupieniem uwagi, ograniczona zdolność do wyobrażania sobie rzeczy abstrakcyjnych, słaba pamięć, ubóstwo języka, a przede wszystkim słabo opanowana umiejętność czytania lub analfabetyzm. Myślenie takie skutkuje niemożnością wyobrażania sobie sytuacji, w której osoba z niepełnosprawnością intelektualną korzysta z biblioteki, dokonuje zakupu książek lub sama jest ich autorem. Powyższy stereotyp powoduje szkodliwe przekonanie, że literatura i niepełnosprawność intelektualna to „dwa sprzeczne ze sobą byty”. Oczywiście kolejnym błędem w rozpatrywaniu relacji zachodzących między osobami z niepełnosprawnością i książkami może być „nadmierny optymizm rehabilitacyjny”¹⁰.

Relacja terapeutyczna z czytelnikiem z niepełnosprawnością intelektualną wymaga zbudowania „niezmierne silnego poczucia bezpieczeństwa w miejscu odbywania zajęć”,

⁷ Ibidem, s. 20.

⁸ W. Sikorski, *Psychoterapia sprzyjająca mózgowi*, Warszawa 2013, s. 161.

⁹ B. Szczupał, *O literaturze dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością. Recepcja – edukacja – terapia – wsparcie – twórczość*, Warszawa 2009, s. 85.

¹⁰ S. Kowalik, *Książka w procesie rehabilitacji osób z niepełnosprawnością intelektualną*, [w:] *Biblioteka otwarta dla czytelników niepełnosprawnych: materiały z konferencji w Grudziądzu 2001*, red. E. Stachowska-Musiał, Warszawa 2002, s. 9.

na przykład w bibliotece. Teksty stosowane w biblioterapii z reguły powinny być „proste”, należy unikać treści aluzyjnych i abstrakcyjnych¹¹. Preferowane są książki „łatwe w czytaniu”, które cechuje prosta akcja, krótki wstęp, niewielka liczba postaci oraz brak trudnych słów i metafor. Styl stosowany w materiale biblioterapeutycznym powinien być zwięzły, a wydarzenia fabularne – prezentowane zgodnie z logiką i chronologią. Jeśli bibliotekarz, pedagog lub terapeuta czyta na głos, wybrane teksty „winny być realizowane głosowo w sposób perfekcyjny”¹².

3. Biblioterapia osób z niepełnosprawnością intelektualną we wspólnocie L'Arche

Zajęcia biblioterapeutyczne dla osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim i umiarkowanym, które są przeprowadzane w domach pomocy społecznej (DPS) podobnych w niektórych aspektach do domów L'Arche, mają najczęściej za zadanie: zapewnienie osobom niepełnosprawnym kontaktu z nauką, sztuką i rozrywką; rozwiązywanie problemów osobistych mieszkańców DPS poprzez ukierunkowane czytanie; doskonalenie umiejętności czytania; doskonalenie sprawnego wyrażania myśli w formie publicznej wypowiedzi; ukazywanie mieszkańcom DPS właściwych postaw i wzorów osobowościowych; pomoc w odnalezieniu się w nowej sytuacji życiowej; integrację ze środowiskiem ludzi zdrowych; aktywizację osób niepełnosprawnych; doskonalenie umiejętności rozumienia przeczytanych tekstów¹³. Należy pamiętać, że „biblioterapia z osobami niepełnosprawnymi intelektualnie nie zawsze przypomina klasyczne modele postępowania biblioterapeutycznego, nie zawsze w trakcie zajęć występują wszystkie elementy procesu biblioterapeutycznego. Ten rodzaj biblioterapii opiera się na szukaniu odpowiednich technik terapeutycznych, form i środków oddziaływania”¹⁴. W życiu codziennym L'Arche działania o charakterze terapeutycznym, arteterapeutycznym czy biblioterapeutycznym nie zawsze są odgórnie planowane, najczęściej dzieją się samoistnie.

Mieszkańcy L'Arche wspólnie pracują, odpoczywają, świętują i modlą się. Aspekt modlitwy we wspólnotach ma ogromne znaczenie, o czym świadczy fakt, że w domach L'Arche na całym świecie jej mieszkańcy posługują się specjalną książką-albumem, napisaną przez Jeana Vaniera wraz z jego przyjaciółmi zamieszkującymi L'Arche. *Je rencontre Jesus*¹⁵ (1982) to opowieść oparta na Starym i Nowym Testamencie. Celem książki jest zaproszenie jej użytkowników (jest bowiem kierowana nie tylko do tych, którzy potrafią czytać, lecz również do tych, którzy chętniej posługują się obrazem) do wyruszenia w drogę wraz z Jezusem. W tym miejscu należy zaznaczyć, że już od starożytności głównym mate-

¹¹ M. Pietrzak, *Między tekstem a czytelnikiem: żywe słowo w bibliotece – tradycja i współczesność*, Toruń 2012, s. 195.

¹² Ibidem, s. 198.

¹³ M. Grzelak, *Zajęcia biblioterapeutyczne dla osób z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim i umiarkowanym*, „Biblioterapeuta” 2001, nr 2, s. 11–12.

¹⁴ B. Szczupał, *O literaturze dla dzieci...*, op. cit., s. 143.

¹⁵ J. Vanier, *Je rencontre Jesus. Il me dit „Je t'aime”*. *Historie de l'Amour de Dieu a travers la Bible*, Québec 1982.

riałem biblioterapeutycznym dla ludzi potrzebujących pomocy i uzdrowienia były teksty religijne. W następnych stuleciach, na przykład w XIII wieku w Kairze, ludziom chorym zalecano lekturę Koranu, a w XVIII wieku w Europie oraz podczas I wojny światowej – teksty chrześcijańskie, przede wszystkim Pismo Święte¹⁶, a także żywoty świętych. Wiele opowieści biblijnych ma ten sam charakter co baśń, buduje w umyśle słuchacza świadomy lub nieświadomy krąg skojarzeń. Liczne baśnie z kręgu kultury zachodniej zawierają właśnie treści religijne¹⁷. Proces biblioterapeutyczny zaczyna się, gdy książka i zawarty w niej tekst zaczynają oddziaływać na zachowanie czytelnika. Dla ludzi wierzących efekt terapeutyczny może zatem przynieść odwoływanie się do treści religijnych¹⁸.

W książce Vaniera język jest bardzo prosty, bo z założenia nie ma on przemawiać do intelektu czytelnika, lecz wywoływać emocje, pozwalać na wgląd w siebie. *Je rencontre Jesus* została napisana charakterystycznym kaligraficznym pismem, przypominającym pismo ze szkolnego zeszytu lub pamiętnika. Znaczące są czarno-białe ilustracje anonimowej autorki, narysowane wyrazistą linią – metoda ta zachęca odbiorcę do samodzielnego kolorowania. Jak zaznaczają badacze, książki obrazkowe pełnią ważną rolę w biblioterapii osób z niepełnosprawnością intelektualną: funkcja estetyczna ilustracji wzmacnia efekt terapeutyczny oraz pobudza własną aktywność twórczą¹⁹. *Spotkanie z Jezusem* ukazało się również w języku polskim (1983, 2003) i znalazło czytelników nie tylko wśród osób z niepełnosprawnością. Wiele osób sięga po tę lekturę, aby skupić się na biblijnym tekście. Natomiast mieszkańcy L'Arche (również w Polsce) chętnie korzystają z wersji oryginalnej, francuskiej, ponieważ format pierwszego wydania jest większy, dzięki czemu rysunki są bardziej wyraziste. Można powiedzieć, że *Spotykam Jezusa – mówi mi „Kocham cię”: historia miłości Bożej na podstawie Biblii*²⁰ to książka L'Arche, gdyż swoją treścią i ilustracjami opowiada o ludziach słabych, potrzebujących pomocy, ubogich, chorych oraz niepełnosprawnych. Tekst napisany został na zasadzie scenariusza spotkań czytelnika z Jezusem. *Spotykam Jezusa* tylko pozornie wydaje się prostym utworem dla dzieci; w rzeczywistości jest to książka kontemplacyjna dla każdego, rodzaj ćwiczenia duchowego. Kontakt z nią może stać się modlitwą kontemplacyjną. Warto zauważyć, że tradycja chrześcijańska wypracowała różne metody czytania Biblii, między innymi *lectio divina*: po modlitwie czytelnik „powinien zagłębić się w tekst, by odnaleźć słowa, które najbardziej go dotykają. Dzięki temu ma odkryć drzemiące w nim uczucia i głęboko ukrywane problemy, które następnie może oddać znów Bogu w modlitwie”. Podobny mechanizm występuje w medytacjach ignacjańskich: fragment Pisma Świętego inicjuje autorefleksję. Powyższe metody czytania tekstów biblijnych są niejako tożsame z procesem biblioterapeutycznym: po odczytaniu fragmentu tekstu „powinna wystąpić identyfikacja z bohaterem literackim lub sytuacją,

¹⁶ W. Czernianin, *Teoretyczne podstawy...*, op. cit., s. 9–10.

¹⁷ B. Bettelheim, *Cudowne i pozytywne. Oznaczeniach i wartościach baśni*, przeł. D. Danek, Warszawa 1996, s. 36.

¹⁸ J. Gosiewski, *Biblioterapia w nauczaniu religii*, [w:] *Książka w działalności terapeutycznej*, red. E.B. Zybert, Warszawa 1997, s. 76.

¹⁹ B. Szczupał, *O literaturze dla dzieci...*, op. cit., s. 142.

²⁰ J. Vanier, *Spotykam Jezusa – mówi mi „Kocham cię”: historia Miłości Bożej na podstawie Biblii*, przeł. A. Betlejemska, Kraków 2003.

która prowadzić może do refleksji nad czytany tekst, samym sobą i sytuacją, w jakiej pacjent (wychowanek) aktualnie się znajduje, co daje mu szansę przeżycia *katharsis*, które jest rodzajem »oczyszczenia«, odreagowania, pozwalającym na dokonanie wglądu w samego siebie, co może prowadzić do zmian w postawach i zachowaniu²¹. Na początku książki Vaniera możemy przeczytać: „spędzaj czas, oglądając jakiś obrazek, ten, który przemawia do Twojego serca i przynosi spokój, albo zatrzymaj się przy słowie, które karmi serce²². Oglądanie obrazków i czytanie prostych słów pomału staje się modlitwą kontemplacyjną, sprzyja temu też używanie w tekście czasu teraźniejszego, umożliwiającego „egzystencjalną aktualizację wiary²³. Można stwierdzić, że omawiana książka ma ogromne znaczenie terapeutyczne, z założenia powinna trafiać do wszystkich naznaczonych jakąkolwiek dysfunkcją, a jej celem jest uporanie się ze słabością czytelnika. Kluczowym dla L’Arche działaniem, które można uznać za biblioterapeutyczne, są również rozmowy asystentów i wychowanków o uczuciach, jakie wzbudza w nich *Spotkanie z Jezusem*. „Dyskusje nad tekstem religijnym otwierają możliwości poznania nie tylko treści religijnych, ale także kształtują postawy etyczne, pobudzają fantazję i kreatywność²⁴. Podczas faktycznej biblioterapii, jaka odbywa się w Arce, osoby z niepełnosprawnością intelektualną oglądają wspólnie z asystentem (przyjmującym nieświadomie rolę biblioterapeuty) książki, głośno czytają wybrane teksty lub wspólnie odczytują podpisy pod obrazkami²⁵. Kluczowa dla efektu terapeutycznego jest zachęta do dyskusji na temat przeczytanej książki i do dzielenia się emocjami²⁶. Wyniki badań nad walorami biblioterapeutycznymi Pisma Świętego pokazały, że dzięki takiej lekturze uczestnicy biblioterapii lepiej radzą sobie z kompleksami, poprawiają się ich relacje z otoczeniem, samoocena oraz samopoczucie²⁷.

Prawdopodobnie z *Je rencontre Jesus* zetknęli się też Alina Domnicz i Karol Nahlik, mieszkańcy domu L’Arche w Śledziejowicach. W tym domu udało się im ukształtować świadomość siebie jako osób, których podstawową cechą nie jest niepełnosprawność intelektualna wraz z opisującymi ją negatywnie wartościującymi przymiotami, lecz tożsamość podmiotu, który rozpoznaje swoje słabe i mocne strony, a także jest zdolny do projektowania – na miarę swoich możliwości – własnej drogi życiowej i twórczej²⁸. Biblioterapia osób niepełnosprawnych intelektualnie koncentruje się na dwóch sferach: emocjonalno-motywacyjnej i moralno-społecznej. Celem procesu biblioterapeutycznego tej grupy jest „hamowanie pobudliwości nerwowej, eliminowanie stresów i wyciszanie lęków”. Biblioterapia „powinna umożliwiać wychowankom pokonywanie barier wynikających z trudności przystosowawczych, pomagać w kształtowaniu pożądaných postaw wobec samego siebie

²¹ M. Kondracka, *Pismo Święte jako utwór terapeutyczny?* „Przegląd Biblioterapeutyczny” 2013, nr 3, s. 16–50.

²² J. Vanier, *Spotykam Jezusa...*, op. cit., s. 2.

²³ A. Betlejemska, *Tajemnicza książka: posłowie tłumaczki*, [w:] J. Vanier, *Spotykam Jezusa...*, op. cit., s. 231.

²⁴ J. Gosiewski, *Biblioterapia w nauczaniu religii...*, op. cit., s. 78.

²⁵ B. Szczupał, *O literaturze dla dzieci...*, op. cit., s. 141–142.

²⁶ Ibidem, s. 143.

²⁷ M. Kondracka, *Pismo Święte jako...*, op. cit., s. 16–50.

²⁸ D. Krzemińska, „*Mam wrażenie, że Anieli noszą mnie wszędzie*”. Karol Nahlik w (nietykowej) refleksji, „Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej” 2013, nr 9, s. 72–92.

i innych osób²⁹. Nahlik i Domnicz wyrażają się poprzez swoją pracę literacką, zauważoną i docenioną również przez badaczy, którzy między innymi dzięki tej twórczości podają w wątpliwość tezę o trudnościach osób z niepełnosprawnością intelektualną do wyrażania swoich myśli i rozumienia innych³⁰. Dwójka autorów pisze z zamiłowaniem, Alina najchętniej w swoim pokoju z dala od domowego zgiełku, Karol w salonie, gdzie może też być uczestnikiem wspólnotowej codzienności³¹. Domnicz jest autorką bajek, w których główna bohaterka, Baba Jaga/ Wiedźma, podróżuje, aby przechodzić przeróżne transformacje. Natomiast Nahlik jest twórcą *Mruczanek Śledziejowickich, czyli Listów Miłosnych do Pana Boga* oraz *Historii inaczej*. Pierwsza pozycja to zapis rozmaitych myśli, rozważań, pytań i komentarzy do zdarzeń lub czytanych książek, rodzaj pamiętnika, w którym autor analizuje rzeczywistość, również duchową. Drugie dzieło Nahlika to odpowiedź na zainteresowanie autora historią świata. W swojej twórczości jawi się on jako mędrzec, który głosem filozofa komentuje codzienność, a także konstruuje opowieść jako osoba doświadczająca rozmaitych problemów, znużenia i niezrozumienia. W tekstach prawie w ogóle nie występują znaki interpunkcyjne, a logika budowanych zdań zostaje czasem zakłócona; jednak słownictwo jest bardzo bogate, można też mówić o własnym stylu autora. Działalność literacka Nahlika pozwala zauważyć, że nie postrzega on siebie przez pryzmat „(maski) zespołu Downa”, lecz korzysta ze zgromadzonych zasobów wiedzy o samym sobie, którą otrzymał od bliskich osób oraz zaczerpnął z literatury i szeroko rozumianej sztuki. Jednym słowem – ma głęboką świadomość swojej indywidualności³².

Alina Domnicz to równie ciekawa autorka, chociaż tematyka jej twórczości jest inna³³. Postać powtarzająca się w jej twórczości, również malarskiej, to Baba-Jaga – w wielu bajkach nie tylko główny podmiot działający, lecz możliwe, że także *alter ego* autorki. Badacze uznają, że osoby autystyczne wracają do życia wtedy, gdy udaje im się stworzyć warunki, aby stać się sprawcą własnych czynów³⁴. Wydaje się, że również Domnicz w swojej twórczości wykorzystuje postać Jędzy/Wiedźmy, by doświadczyć sprawstwa i poszerzać granice własnej podmiotowej wolności. Po lekturze tych bajek z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że swoją twórczością autorka wyraża niezgodę na bycie piętnowaną i klasyfikowaną jako inna ze względu na niepełnosprawność wpisaną w spektrum autyzmu. Pisząc bajki, Domnicz podejmuje autoterapię i w zawołowany sposób opowiada o sobie. W jej utworach Wiedźma nie jest kimś gorszym, strasznym, obcym, żałosnym czy potwornym, lecz psotnicą o dobrym sercu, która troszczy się o innych i ostatecznie po wielu perypetiach powraca do swojego Dziada, żeby żyć szczęśliwie. Analiza tych tekstów pozwoliła zauważyć, że poprzez bajki nawet osoby z niepełnosprawnością intelektualną mogą podejmować uniwersalne tematy i wątki, korzystać z fundamentalnych sposobów pozna-

²⁹ B. Szczupał, *O literaturze dla dzieci...*, op. cit., s. 140.

³⁰ D. Krzemińska, *Język i dyskurs codzienny osób z niepełnosprawnością intelektualną*, Kraków 2012, s. 10–16.

³¹ A. Szemplińska, *Dorośle osoby z niepełnosprawnością intelektualną w domach wspólnot L'Arche: refleksje na podstawie osobistych doświadczeń*, [w:] *Dorośli z niepełnosprawnością intelektualną w labiryntach codzienności. Analiza badań – krytyka podejść – propozycje rozwiązań*, red. B. Cytowska, Toruń 2011, s. 304–313.

³² D. Krzemińska, „Mam wrażenie, że Anieli”..., op. cit., s. 72–92.

³³ Np. A. Domnicz, *Bajki, które były na pamięć, cz.1, „Dla Ewelinki”*, 2006 [rękopis].

³⁴ B. Bettelheim, *Cudowne i pozytywne...*, op. cit., s. 530.

wania świata, funkcjonować w nim oraz posługiwać się metaforą. Umieszczone przez Domnicz w centrum opowieści wątki przemiany sugerują, że motywem jej twórczości – nawet jeśli autorka nie działa tu w pełni świadomie – jest samopoznanie i próba odpowiedzi na ważne egzystencjalne pytania, które zasadniczo dotyczą wszystkich (i ludzi z „niepełnosprawnością”, i bez niej), na przykład kwestii stygmatyzacji, samotności, wolności³⁵.

Aktywność twórczą Nahlika i Domnicz można umiejscowić zarówno w kręgu autoubiblioterapii, jak i pisania ekspresyjnego, w którym przelewanie na papier skrywanych myśli i nadawanie im formy narracji przynosi nie tylko efekt terapeutyczny, lecz również pozytywną zmianę w kontaktach społecznych jednostki. Zarówno treść, jak i forma narracji powstającej w procesie ekspresyjnego pisania może z jednej strony odzwierciedlać przemiany w myśleniu o ważnych, wywołujących emocje wydarzeniach, z drugiej zaś być punktem wyjścia dla nowych doświadczeń. „W tym sensie ekspresyjne pisanie stanowi nie tylko sposób na uporanie się z uciążliwą przeszłością, lecz także może mieć istotne znaczenie dla przyszłości jednostki”³⁶.

Podsumowanie

Na podstawie powyższych przykładów należy stwierdzić, że działania biblioterapeutyczne, mimo że niesformalizowane i nienazywane wprost biblioterapią, niewątpliwie zachodzą we wspólnocie L'Arche, a co więcej – przyjmują różne formy: biblioterapię wychowawczą, biblioterapię tekstami religijnymi oraz ekspresyjną autoubiblioterapię mieszańców. Elementy terapii czytelniczej z osobami niepełnosprawnymi intelektualnie „dzieją się” w Arce naturalnie; można je uznać za wpisane w działalność terapeutyczną i wsparcie zapewniane przez opisywaną wspólnotę. Możliwe, że to właśnie one w dużej mierze przyczyniają się do poprawy jakości życia dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną w L'Arche, a tym samym wspierają te osoby w zrozumieniu ich własnej kondycji, pomagają nazwać braki oraz umacniają w poczuciu bycia odpowiedzialnym za swoje życie i podejmowane wybory. Ukierunkowana terapia czytelnicza, wraz z materiałem biblioterapeutycznym specyficznym dla danej grupy użytkowników biblioterapii, może wspierać osoby niepełnosprawne intelektualnie w odnalezieniu poczucia wpływu na rzeczywistość, w której z powodu swojej niepełnosprawności są często nierozumiane, odrzucane i postrzegane jako inne.

³⁵ E. Zierkiewicz, A. Szemplińska, *Czarownica jako alter ego dojrzałej kobiety z niepełnosprawnością intelektualną. Analiza autorskich bajek*, „Edukacja Dorosłych” 2015, nr 2, s. 123–141.

³⁶ J. Klebaniuk, *Opowiedz swoją historię. Terapeutyczne efekty pisania*, „Przegląd Biblioterapeutyczny” 2015, nr 1, s. 11–32.

Bibliografia

- Betlejemska A., *Tajemnicza księżka: postowie tłumaczk*, [w:] J. Vanier, *Spotykam Jezusa – mówi mi „Kocham cię”: historia Miłości Bożej na podstawie Biblii*, przeł. A. Betlejemska, Kraków 2003.
- Bettelheim B., *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, przeł. D. Danek, Warszawa 1996.
- Czernianin W., *Teoretyczne podstawy biblioterapii*, Wrocław 2008.
- Deklaracja Tożsamości i Misji L'Arche*, wersja polska z poprawkami, <http://www.larche.org.pl> [luty 2017].
- Domnicz A., *Bajki, które były na pamięć, cz.1, „Dla Ewelinki”*, 2006 [rękopis].
- Gosiewski J., *Biblioterapia w nauczaniu religii*, [w:] *Książka w działalności terapeutycznej*, red. E.B. Zybort, Warszawa 1997.
- Grzelak M., *Zajęcia biblioterapeutyczne dla osób z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim i umiarkowanym*, „Biblioterapeuta” 2001, nr 2.
- Klebaniuk J., *Opowiedz swoją historię. Terapeutyczne efekty pisania*, „Przegląd Biblioterapeutyczny” 2015, nr 1.
- Kondracka M., *Pismo Święte jako utwór terapeutyczny?*, „Przegląd Biblioterapeutyczny” 2013, nr 3.
- Kowalik S., *Książka w procesie rehabilitacji osób z niepełnosprawnością intelektualną*, [w:] *Biblioteka otwarta dla czytelników niepełnosprawnych: materiały z konferencji w Grudziądzu 2001*, red. E. Stachowska-Musiał, Warszawa 2002.
- Krzemińska D., *Język i dyskurs codzienny osób z niepełnosprawnością intelektualną*, Kraków 2012.
- Krzemińska D., „*Mam wrażenie, że Anieli niosą mnie wszędzie*”. *Karol Nahlik w (nietykowej) refleksji, „Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej”* 2013, nr 9.
- Pietrzak M., *Między tekstem a czytelnikiem: żywe słowo w bibliotece – tradycja i współczesność*, Toruń 2012.
- Sikorski W., *Psychoterapia sprzyjająca mózgowi*, Warszawa 2013.
- Szczupał B., *O literaturze dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością. Recepcja – edukacja – terapia – wsparcie – twórczość*, Warszawa 2009.
- Szemplińska A., *Dorośli osoby z niepełnosprawnością intelektualną w domach wspólnot L'Arche: refleksje na podstawie osobistych doświadczeń*, [w:] *Dorośli z niepełnosprawnością intelektualną w labiryntach codzienności. Analiza badań – krytyka podejść – propozycje rozwiązań*, red. B. Cytowska, Toruń 2011.
- Tomasik E., *Czytelnictwo i biblioterapia w pedagogice specjalnej*, Warszawa 1994.
- Vanier J., *Je rencontre Jesus. Il me dit „Je t'aime”*. *Historie de l'Amour de Dieu a trawers la Bible*, Québec 1982.
- Vanier J., *Spotykam Jezusa – mówi mi „Kocham cię”: historia Miłości Bożej na podstawie Biblii*, przeł. A. Betlejemska, Kraków 2003.

Zierkiewicz E., Szemplińska A., *Czarownica jako alter ego dojrzałej kobiety z niepełnosprawnością intelektualną. Analiza autorskich bajek*, „Edukacja Dorosłych” 2015, nr 2.

Strony internetowe

www.larche.org [luty 2017].

Anna Szemplińska
Kiriakos Chatzipentidis

Zastosowanie biblioterapii w pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną na przykładzie Wspólnoty L'Arche

Autorzy opisują i analizują działania uznane za biblioterapeutyczne, które zachodzą we Wspólnocie L'Arche. Działania te przyjmują różne formy: od biblioterapii wychowawczej, przez biblioterapię tekstami religijnymi po ekspresyjną autobiblioterapię mieszkańców wspólnot z niepełnosprawnością intelektualną. Elementy terapii czytelniczey *dzieją się* w L'Arche naturalnie i można uznać je za wpisane w działalność terapeutyczną i wsparcie zapewniane przez opisywaną wspólnotę.

Słowa kluczowe: biblioterapia, L'Arche, niepełnosprawność intelektualna, biblioterapia osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Using the bibliotherapy for people with intellectual disabilities based on the example of the Community of L'Arche

Authors are giving a description and analysis of the activities considered as bibliotherapeutic that occur in the Community of L'Arche. These activities take different forms: from educational bibliotherapy through bibliotherapy of religious texts, to the expressive autobibliotherapy of community residents with intellectual disabilities. Elements of reading therapy *are naturally present* in L'Arche and can be considered as included in the therapeutic activities and support provided by the described community.

Keywords: bibliotherapy, L'Arche, intellectual disability, bibliotherapy for people with intellectual disabilities.

Translated by Anna Szemplińska, Kiriakos Chatzipentidis